

Minner om de første rydningsmenn i Sjørdalen

-av Odd Bjørklund-

Bardudalens første rydningsmenn Jon Simonsen Kalbakken og Ole Olsen Brandvold kom med sine hustruer og barn opp til Bardu og bosatte seg der i 1791. I året 1801 var det 10 bruk der oppe på Bardujord. Det gikk mange år før de neste rydningsmenn kom nordover, det var i året 1821 de kom i flokk og følge. De som kom til Bardu tok inn på gårdene Eggen, Jevningen, Bangen, Viken, Høiden, Rydningen osv. De fleste var i slekt fra Tynset og bydene der omkring.

Det var utvalgt «hardhauser», enda mange ble advart å dra så langt inn i ødemarken med mindreårige barn av skoginspektør Nicolai Herslet Rahm. Men de svarte: «Det kan da vel ikke være verre der enn her». De kom traskende til fots gjennom urskogen med ryggsekken og barna omkring dem springende. De kom uanede inn i villmarken og samenes rike. Noen steder fikk det katastrofale følger. Det kom til å bli prøvelser med sorger og sykdom igjennom de lange fimbulvintre, der inne i ødemarken uten veier, telefon, post og ingen handel. De måtte bare gi seg selv og ødemarken i vold.

De fleste greide å overleve under demest kummerlige forhold, selv om noen måtte bukke under så allfor tidlig i ung alder. Man er bare i undring hvordan de greide å overleve, men det var kanskje «munladningen» og jaktånden som reddet dem de første år, for de fikk alet seg opp med husdyr. I året 1821 lå den gang Sjørdalen øde og forlatt. Samene kalte dalen for «Heggedalen», når de kom flyttende om våren, stod heggen i hvitt flor. Sjørdalen egnet seg ypperlig til dyrkningsland der oppved elvebredden med frodig vegetasjon. Om sommeren i midnattsolen er Sjørdalen varm og ydylisk med sitt mektige panorama. Men vintertiden kan bli lumsk og dyster med guffs av isende sno nedover den trange dalen hvor den strie Sjørdalselva skulper seg gjennom fosser og stryk nedover mot Barduelva. Dalen er flankert fra Staggsjunes, Rubben, Erikshompen, Snauskallen, Spikaloubne, Storfjellet og Melhuskletten. De 6 Tynsetingene som kom ifølge til Bardu i 1821 og slo seg ned oppe i Sjørdalen var han Ole Olsen Kjæreng som ryddet Sandbakken (senere Lundberg). Ole Olsen Utgård som ryddet Melhus. Erik Hansen Utby ryddet Løkstad. Peder Mortensen Aaen ryddet Tønset. Peder Jonsen som ryddet Strømsmo og broren Jan Jonsen som ryddet Sørgård. Opp til Sørgård den øverste rydningsplassen var det 2,5 mil fra Sætermoen.

Oppover dalen var det urskog og villmark, det var kanskje stier opptråkket av reinsdyrene og samenes vandring gjennom tidene. Og der oppe i urskogen og oppunder fjellflåene hadde rov-

dyrene sine jaktmarker. Det kom til å koste nyryderne store sorger og lidelser, da bjørnen, ulven og andre rovdyr slo ihjel buskapen deres.

Ole Olsen Kjæreng født i 1788 av foreldrene Ole Bersvendsen Kjæreng og True Mærtensdr. Moen. Ole ble gift med Anne Jonsdr. Holen født i 1797 på Tynset. Foreldrene Jon Andersen Holen og Marit Pedersdr. Kjæreng. Anne Jonsdr. var kommet til sin bror Lars Jonsen på Nymo i Målselv. Begge disse to, han Ole Olsen og ho Anne Jonsdr. Holen vokste opp der på Tynset i det miljøet Rahm Østgård skildrer i sin bok «En fjellbygd» i et sørgelig kjærlighetsforhold om søsknene til Ole Olsen og Anne Jonsdr. Boken er skrevet fra virkeligheten. Ole Olsen hadde sin sønn Ole født i 1816 med nordover til Bardu, moren var død. Ole O. Kjæreng var tømrer som bygde både bruer og hus. Han var byggmester for Bardukirka, som var innvidd i 1829. Han var selvlært arkitekt, han tok alt etter øyemål og var meget kunnskapsrik. Sandbakken ble drevet opp til et stort bruk, de tok senere navnet Lundberg. Det kom seks borgere til verden der borte på Lundberg. I 1865 hadde de 2 hester, 17 storfe, 20 sauer og 15 geiter. Ole Olsen Lundberg døde 72 år gammel i 1860 og kona Anne Jonsdr. døde 74 år gammel i 1871.

Den andre bruker som kom til Sjørdalen i 1821 var han Ole Olsen Utgård født på Tynset i 1772, gift i Tynset-kirka 22. juli 1815. Foreldrene hans var Ole Olsen Østligård og Ambjør Larsdr. Ole Olsen Utgård var 49 år da han kom til Bardu. Han var gift med Mali Olsdr. Kjæreng f. i 1790. Foreldrene hennes var Ole Bersvendsen og True Martensdr. Moen. Ole Olsen og Mali Olsdr. ryddet Melhus. Melhusnavnet tok han med seg fra Gauldalen. På sin ferdstur med lasskjøring mellom Trondheim og Røros. Der på Melhus i Gauldalen hadde han kontakt med Haugianere og tok sin tro med til Bardu. De tre eldste barna var født på Tynset - de hadde fem ialt.

Da de kom til Bardu bodde de på Bardujord en tid for Gjertrud, deres datter, er født i 1820. Den første boligen de hadde på Melhus i Sjørdalen var ei torvgamme. Det første året fikk de innlagt så mye gulv i gammen at det ble plass til barnevogga. Mali ble da så glad at hun tok til tårene, kanskje lengtet hun tilbake til Tynset og Ystestugu? Men det ble bygd hus på Melhus, for grannene hjalp de, for på Lundberg bodde hennes bror Ole som var byggmester. Det er Kjærengslekten fra Tynset som kom nordover til Målselv og Balsfjord og førte den store slekten videre. Ole og Mali måtte nok reise fra Kjæreng og Ystestugen, for Mali hadde ei søster som var gift med Mads Wessel, sønn av Tynsetpresten Just Tyrholen Wessel som var brorsønn av sjøhelten

Utsikt fra Blåberget mot Rubben tilv., Spikaloubne, Melhuskletten og Storfjellenden.

Peter Wessel Tordenskjold. Mads Wessel satte to gårder over styr, han drakk seg bort fra alt. Så både Mads og Ole måtte gå bort fra gårdene sine derfor kom Ole og Mali opp til «midnattsolens land» for å prøve en ny tilværelse.

Under krigen mot Sverige i 1812 var Ole Olsen med i flere trefninger, senere var han ordonans for en offiser med i København og han kom tilbake med fullt militært utstyr med gevær, sabler og sverd. Minnesteinen på Melhus ble reist på hundreårsfesten i 1921 - hvor navnene av de seks første nyridere står inngravert på minnesteinen.

Den tredje rydningsmannen som kom til Sjørdalen i 1821 var han Peder Mortensen Aaen født på Tynset i 1784. Hans foreldre var Morten Iversen Aaen og Olaug Pederdr. Stuesjøen. Peder Mortensen var gift med Marit Olsdr. Utgård født i 1785. Foreldrene hennes var Ole Mortensen Utgård og Berit Olsdr. Neby. Peder og Marit ryddet sin gård oppe i Sjørdalen, først kalte de gården for «Sørlien» men tok senere navnet «Tønset» fra sin hjembygd. Første året bygde de ei gamle, senere bygde de opp ei stue av bjerk. De hadde med seg ei ku og ei geit, de hadde fått hos sine folk nede på Bardujord. Men da den første stua var oppbygd av tømmer var også ho Marit med i omfarene.

Det ble med årene en storgård på Tønset, for Peder skulle være umåtelig sterk med krefter som en bjørn sier sagnet. Allerede i 1845 arbeidet det tolv voksne mennesker på Tønset, det var mange enslige sørra som kom til Bardu for å prøve lykken der oppe i ødemarken. Det var oppbygd to store stuer på Tønset og et stort steinfjes som rommet 18 storfe og andre smådyr. Med tiden kom det opp sauefjøs, stall, stabbur og buer av ymse slag.

Peder Mortensen hadde også vært med i trefninger under krigen mot Sverige fra 1807-1814. Det ble 5 barn i ekteskapet der på Tønset. Peder Mortensen døde 91 år gammel i 1874 og Marit Olsdr. døde 75 år gammel i 1865. Den fjerde bruker kom til Sjørdalen i 1821 var han Erik Hansen Utby født i 1783. Foreldre var Hans Mortensen og Dorteia Eriksdr. Erik Hansen var gift med Sigrd Embretsdr. Bangen. Foreldrene var Embret E. Banen og Giske Pedersdr. Stuesjøen. De var nettopp kommet til Bardu da Sigrd druknet i Sjørdalselva, de skulle forsere elva da Sigrd falt av flåten. Hun var 38 år gammel. De var barnløse. Erik gifter seg opp igjen med Marta Jonsdr. Jevningen født

i 1803. Hun døde bare 35 år gammel også barneløs.

Erik reiste til Ibestad og døde der. Hans bror Hans Hansen overtok Løkstad, han var gift med Sigrd Pedersdr. Høiden. De hadde 4 barn. Men Hans døde bare 61 år gammel. Da emigrerer Sigrd med barna til Amerika.

Løkstad ble nu solgt til Hans Jonsen fra Gausdal. Hans Jonsen var gift med Johanne Halvorsdr. Øytangen, de var barnløse. Og atter ble Løkstad solgt, denne gangen i 1894 til Lars Martin Eriksen Strømsør som ble gift med Berit Olsdr. Tønset. Det kom 5 barn til verden i ekteskapet. Sønnen Olav overtar Løkstad gift med Marit Bersvendsdr. Lunde. Lars Martin Strømsør hadde kjøpt en parsell og ryddet Løkseth hvor han hadde ryddet 40 mål dyrkningsland. Denne arbeidskjempnen fikk Ny jords diplom. Han var den tredje av Eriksønnene som kom til Sjørdalen. Han Lars Martin døde 87 år gammel og Berit døde 78 år gammel.

I 1821 kom brødrene Jon og Peder Jonsen Hansælen og slo seg ned i Sjørdalen. Det var Peder som ryddet Strømsmo, han var født i 1793. Hans foreldre var Jon Hansen Hansælen og Gjertrud Olsdr. Utgård fra Tynset. I 1822 reiste Peder tilbake til Tynset, og kom tilbake som gift mann, med ho Marit Ingebrigtsdr. Haugrosen født i 1803 av foreldre Embret Mortensen og Goro Iversdr. Leteng. Peder og Marit ryddet Strømsmo som ligger ved inngangen til Østerdalen og Sjørdalen der de to elvene strømmer ut i Barduelva. Det ble en kamp også der på Strømsmo de første årene, det første bostedet var ei gamle. Da de bygde opp sin første tømmerstue fraktet de tømret fram på kjelke. Det kom ti barn til verden på Strømsmo, og mor Marit var lærer for sine barn. Eiendommen ble delt mellom sønnene Ingebrigt og Peder. Peder Jonsen døde bare 57 år i 1850. Marit døde 80 år i 1883.

Det ble Jon Jonsen Handsælen som ryddet Sørgård, han var født i 1795. Han var gift bare 18 år gammel med Olava Larsdr. Breen Høisen fra Dalsbygda f. i 1790. Foreldrene var Lars Knutsen Myren og Aagot Bersvendsdr. Ytterhaug. Jon og Olava var gift i 1814. De hadde sønnen Jon med seg nordover f. i 1817 i Os. Olava hadde en bror som kom til Bardu, og det var den sagnomsuste storsnekkeren Knut Høisen. Det finnes enda mange møblemang etter han oppe i Bardu. Han gikk under navnet «Høs-Knut». Jon Jonsen som ung hadde gått i lære hos han «Høs-Knut».

Da Bardu-kirka skulle bygges var det Jon som stod for innredningsarbeidet. Han greide å kombinere to yrker, for jord og land måtte ryddes der oppe på Sørgård. Og det var over to mil ned til Kirkemoen. De hadde fått avlet seg opp hest, 4 kuer og 15 sauer. Bjørnen rev ihjel 3 kyr og 10 sauer på en gang, da sa Olava: «En sku itte gråte for en løen bjønnlabb, men nå lyt je det». Han Jon og ho Olava svor hevnt. De bygde bjørnebåser og bjørnen ble ofte fast i fella, og da holdt ho Olava liktalen. En gang gikk bjørnen til angrep på ho Olava, sagnet sier at ho trakk opp stakken, og viste frem bare endestussen, og dermed snudde bjørnen. Han Jon ble en berømt bjørnejeger som skjøt ialt 18 bjørner. Han krøp også inn i bjørnehiet, men lille Jon - hans sønn - sto utenfor med børsa klar. Med ett ble det et rabalder og ut kjem bjørnen med han Jon på slep, for handa hans satt fast i bjørnekjæften. Lille Jon var treffsikker og bjørnen falt død om.

Han måtte gjete buskapen hele sommeren igjennom der oppe under «Spikaloubne» for bjørnen var plagsom. Det var bare såvidt en gang han reddet livet som 12 åring. Bjørnen gikk til angrep, men kom seg unda bak en stein. Han sprang ned til bygda og varslert folk som ble mobilisert med økser, ljåer, hakker og båtshaker. Da de kom frem hadde gjørnen maltraktert omtrent alle dyrene.

Ho Olava var hevnsyk og tok spranget mot bjørnen med båts-haken som lå og frotset seg i gjøllkua, men hun ble stoppet i tide - da alle karene gikk til angrep. Men da gjorde bjørnen et rundkast og forsvant til skogs. Olava ho raste da bjørnen slapp unda, da asa ho: «Je sku ha støkke ut auan pån, men døkk trudde itte je va god nok tel det».

Det ble store tragedier der oppe på Sørgård, da Jon skulle forsere elva på hesteryggen med begge barna, han Lars og ho Gjertrud falt av hesten og begge druknet. Det døde enda en datter fra familien. De hadde gjennomlevd så mye slit og tragedier, med den store barneflokk på 7. Han Jon han berget seg ofte fra bjørnekloa, men en hendelse så tragisk ble han slått ihjel av ei steinskred oppe under «Rubben» i 1865 69 år gammel. Olava døde 85 år gammel i 1874. I 1865 var Sørgård blitt et stort bruk med 2 hester, 13 kyr og 31 sauer. Dette var noen minner fra de 6 familier som ryddet seg sitt hjem der oppe i Sjørdalen i 1821. Minnestøtta over disse står på Melhus.

Ole Pedersen Tønset fra Storevold og Berit Olsdr. Utgård med familie.